



SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen
060207

DOM
2016-11-09
Stockholm

Mål nr
M 3940-16

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Nacka tingsrätts, mark- och miljödomstolen, dom 2016-04-12 i mål nr M 3710-15, se bilaga A

KLAGANDE

Miljö- och samhällsbyggnadsnämnden i Vallentuna kommun
Tuna Torg 2
186 86 Vallentuna

MOTPART

Circle K Sverige AB, 556000-6834

Ombud: X

SAKEN

Föreläggande att ta bort cisterner m.m. på fastigheten X i Vallentuna kommun

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSLUT

Med ändring av mark- och miljödomstolens dom fastställer Mark- och miljööverdomstolen Länsstyrelsens i Stockholms län beslut den 3 juni 2015, dnr 5051-1009-2012.

Dok.Id 1301794

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 2290 103 17 Stockholm	Birger Jarls Torg 16	08-561 670 00 08-561 675 50	08-561 675 59	måndag – fredag 09:00-15:00
		E-post: svea.avd6@dom.se www.svea.se		

YRKANDEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Miljö- och samhällsbyggnadsnämnden i Vallentuna kommun (nämnden) har såsom det får förstås yrkat att mark- och miljödomstolens dom upphävs och länsstyrelsens beslut fastställs.

Circle K Sverige AB (Circle K) har motsatt sig bifall till nämndens överklagande.

BAKGRUND

Statoil Fuel & Retail Sverige AB har 2016 bytt namn till Circle K Sverige AB. Oljebolagen AB Svenska UNO-X och Norsk Hydro Olje AB har tidigare gått upp i Statoil.

UTVECKLING AV TALAN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Nämnden har anfört i huvudsak följande. Förutsättningarna i mark- och miljödomstolens vid Vänersborgs tingsrätt avgörande i mål nr M 4526-12 och Koncessionsnämndens beslut 1997-01-29, B 14/97 var mycket lika detta fall. Avgörande för vem som är att betrakta som verksamhetsutövare är bedömningen av vem som har haft den faktiska och rättsliga rådigheten över den verksamhet som har bidragit till föroreningen. Även i detta fall är det Circle K som är att betrakta som verksamhetsutövare då Circle K har haft rådighet över påfyllning av cisternerna och i egenskap av ägare till cisterner och rörledningar under driftstiden av bensinmacken haft ansvar och rådighet över skötsel och underhåll av dessa. Varken fastighetsägaren eller återförsäljaren har ägt utrustningen eller haft rådighet över påfyllningsverksamheten och skötseln av utrustningen. De kan därför inte göras ansvariga för undersökning och eventuell efterbehandling av marken under cisternerna.

Circle K har anfört i huvudsak följande. Underjordscisterner med tillhörande rörsystem och/eller fundament har inte tillhört Circle K eller något av de bolag som

genom fusion uppgått i Circle K. Detta framgår bland annat av avtal som ingicks med fastighetsägaren i samband med att drivmedelsförsäljningen avvecklades. Av tidigare ingivna återförsäljaravtal framgår även att det var återförsäljarbolaget som hade ansvaret för skötsel och underhåll av dessa delar av anläggningen. Den utrustning som har tillhört Circle K, bland annat pumparna, har avvecklats i enlighet med åtagande i avvecklingsavtalet. Av nämnden åberopad konstruktionsritning från 1973 motsäger inte detta. Under rubriken allmänna anvisningar anges bland annat att BP levererar cisterner och överfyllnadsskydd samt utför rörinstallationerna. I den mån det av ritningen går att utläsa vem som senare var ägare till cisterner och underjordsledningar styrker handlingen snarare Circle K:s uppfattning. Vem som under driftperioden har innehaft cisternerna och haft ansvar för tillsyn och löpande underhåll m.m. måste dock bedömas utifrån avtalen mellan oljebolagen och återförsäljaren. Av avtalen framgår att det är återförsäljaren som i relevanta avseenden har haft den faktiska och rättsliga kontrollen över verksamheten. Enbart den omständigheten att oljebolagen har ombesörjt leverans av drivmedel till den aktuella anläggningen och låtit förarna av tankbilarna lossa produkterna i av återförsäljarbolaget anvisade cisterner innebär inte att oljebolagen ska anses ha varit verksamhetsutövare eller ha dragit på sig ett undersöknings- eller efterbehandlingsansvar på annan grund. Omständigheterna i det åberopade fallet från Koncessionsnämnden är inte jämförbara. I det fallet såldes drivmedlet på kommission för oljebolaget varför återförsäljaren inte i något skede hade rådighet över de produkter som konstaterats förorena marken. Produkterna tillhörde oljebolaget fram till dess att kunderna tankade på stationen. Oljebolaget ombesörjde vidare leveranserna till anläggningen. I det nu aktuella fallet har återförsäljaren haft en självständig ställning och köpt drivmedlen i fast räkning. Äganderätten övergick således till återförsäljaren vid inpumpning i cisternerna. Återförsäljaren hade ansvar för att inkommande bränslen/produkter placerades i rätt tankutrymme. Då någon förorening i anslutning till de installationer som omfattas av föreläggandet inte har konstaterats är 10 kap. miljöbalken inte tillämpligt. Inte heller finns någon omständighet som indikerar att det finns skäl att befara att någon verksamhet som Circle K kan anses ansvarigt för medför skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön.

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSKÄL

Fråga i målet är om nämnden har haft grund för att rikta det aktuella föreläggandet mot Circle K såsom ansvarig verksamhetsutövare.

I praxis har den som har faktiska och rättsliga möjligheter att vidta åtgärder mot störningar och olägenheter ansetts som verksamhetsutövare. Förhållandena i det enskilda fallet tillmäts stor betydelse och vikt har också lagts vid vem som ansvarar för underhåll och drift. Det är inte uteslutet att två eller flera fysiska eller juridiska personer kan anses vara verksamhetsutövare på samma gång. En förutsättning för att en överordnat ansvarig vid sidan av den som faktiskt bedriver verksamheten kan anses som verksamhetsutövare är att den överordnat ansvarige har ett så pass stort inflytande att denne har kunnat påverka hur verksamheten bedrivits och haft en rättslig och faktisk möjlighet att ingripa (jfr MÖD 2005:64, MÖD 2010:23, MÖD 2010:43, MÖD 2013:28 och MÖD 2013:34).

Mark- och miljööverdomstolen konstaterar inledningsvis att det av underlaget i målet framgår att det är återförsäljaren som har bedrivit drivmedelsförsäljningsverksamheten på den aktuella fastigheten och också haft det dagliga tillsynsansvaret över såväl sin egen som av oljebolaget utlånad egendom, däribland byggnader och fastighetsinventarier. Återförsäljaren har vidare ansvarat för samtliga kostnader för stationens drift.

Det är dock oljebolag som uppgått i Circle K som 1991 träffat nyttjanderättsavtal med fastighetsägaren och som har haft rätt att nyttja fastigheten för försäljning av sina petroleumprodukter. Det är också oljebolag som uppgått i Circle K som 2008 träffat överenskommelse om upphörande i förtid av nyttjanderättsavtalet. I överenskommelsen regleras bl.a. frågor om drivmedelsanläggningens avveckling och markområdets återställande. Samma bolag har även sedan 2004 innehaft tillstånd till hantering av brandfarliga varor på fastigheten och har samma år angetts som cisterninnehavare på kontrollrapport avseende cisternerna. Oljebolaget har vidare i återförsäljaravtalet från 2006 förbehållit sig rätten att vidta omedelbara åtgärder om inte återförsäljaren lever upp till krav som ställs av oljebolaget i dess miljö- och

kvalitetspolicy, vilket ytterst kan innebära att återförsäljaren skiljs från sitt uppdrag. Oljebolaget har också haft rätt att självmant ändra driftsformen vid stationen eller, om oljebolagets rätt till bensinstationen skulle upphöra, säga upp försäljningsavtalet.

Trots att Circle K rent faktiskt inte har drivit verksamheten på platsen finner Mark- och miljööverdomstolen utifrån ovanstående omständigheter att Circle K har haft ett långtgående inflytande över verksamheten som går betydligt längre än att enbart vara drivmedelsleverantör. Circle K har därigenom förbehållit sig rättsliga och faktiska möjligheter att ingripa mot verksamheten på ett sätt som medför att Circle K vid sidan av andra verksamhetsutövare ska ses som verksamhetsutövare enligt 26 kap 22 § miljöbalken. Vad Circle K anfört om äganderätten till cisterner och rörledningar samt avtalen i övrigt ändrar inte denna bedömning.

Den aktuella verksamheten, där nedgrävda cisterner med rörledningar har använts under lång tid, innebär vidare typiskt sett en viss risk för läckage varför 26 kap. 22 § miljöbalken är tillämpligt (jfr även MÖD 2011:25).

Nämnden har således haft grund för att rikta det aktuella föreläggandet mot Circle K såsom ansvarig verksamhetsutövare varför mark- och miljödomstolens dom ska upphävas och länsstyrelsens beslut fastställas.

Domen får enligt 5 kap. 5 § lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar inte överklagas.

I avgörandet har deltagit hovrättsrådet Henrik Löf, tekniska rådet Yvonne Eklund, hovrättsrådet Ulf Wickström, referent, och tf. hovrättsassessorn Erika Löwhagen.

Föredragande har varit Helen Agah.



NACKA TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM
2016-04-12
meddelad i
Nacka Strand

Mål nr M 3710-15

KLAGANDE

Statoil Fuel & Retail Sverige AB

Ombud: X

MOTPART

Miljö- och samhällsbyggnadsnämnden i Vallentuna kommun
Tuna Torg 2
186 86 Vallentuna

ÖVERKLAGAT BESLUT

Länsstyrelsen i Stockholms läns beslut den 3 juni 2015 i ärende nr 5051-1009-2012,
se bilaga 1

SAKEN

Föreläggande avseende fastigheten X

DOMSLUT

Med ändring av länsstyrelsens beslut upphäver mark- och miljödomstolen
Myndighetsnämnden för teknik och miljö i Vallentuna kommuns beslut om
föreläggande den 16 december 2011, dnr 2009-000683-428.

Dok.Id 450996

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 1104 131 26 Nacka Strand	Augustendalsvägen 20	08-561 656 30 E-post: mmd.nacka.avdelning3@dom.se www.nackatingsratt.domstol.se	08-561 657 99	måndag – fredag 08:00-16:30

BAKGRUND

Myndighetsnämnden för teknik och miljö (numera miljö- och samhällsbyggnadsnämnden) i Vallentuna kommun (nedan nämnden) beslutade den 16 december 2011 att förelägga Svenska Statoil AB (numera Statoil Fuel & Retail Sverige AB, nedan Statoil) att ta bort cisterner m.m. samt utföra vissa närmare angivna provtagningar på fastigheten X. Borttagandet och provtagningarna skulle vara genomförda senast den 5 april 2012. Resultatet av markundersökningen skulle redovisas skriftligen till nämnden.

Statoil överklagade beslutet till Länsstyrelsen i Stockholms län, som genom beslut den 3 juni 2015 ändrade nämndens beslut endast på så sätt att tidpunkten för föreläggandets fullgörande bestämdes till sex månader efter det att beslutet vunnit laga kraft. Det närmare innehållet i nämndens och länsstyrelsens beslut och vad som anförts av parterna där framgår av bilaga 1.

Statoil har överklagat länsstyrelsens beslut till mark- och miljödomstolen.

YRKANDEN M.M.

Statoil har yrkat att domstolen, med ändring av länsstyrelsens beslut, ska upphäva nämndens beslut om föreläggande utan att sätta något nytt beslut i dess ställe. Som grund för yrkandet har anförts följande. Statoil bestrider att bolaget har bedrivit den verksamhet avseende lagring och försäljning av petroleumprodukter som skulle kunna ha gett upphov till förorening av det aktuella området. Inte heller har denna verksamhet bedrivits av Uno-X och/eller Norsk Hydro, som genom fusion uppgått i Statoil. Inget av nämnda bolag har heller ägt de cisterner och rörledningar m.m. som ska omhändertas enligt föreläggandet.

Statoil har i allt väsentligt vidhållit och något utvecklat vad som anförts i nämnden och hos länsstyrelsen. Statoil har även hänvisat till de avtal m.m. som getts in i tidigare instanser.

Nämnden har förelagts att yttra sig över överklagandet och har anfört i huvudsak följande. Nämnden vidhåller att Statoil är att betrakta som verksamhetsutövare av fordonsbränslehanteringen på fastigheten. Bolaget ansvarar därmed för att ta bort cisterner och rörledningar samt utföra de undersökningar som framgår av föreläggandet. Den som bedriver eller har bedrivit en verksamhet är att betrakta som verksamhetsutövare enligt 10 kap. 2 § miljöbalken. Den som hanterar eller har tillstånd för att hantera brandfarlig vara är också den som har den faktiska rådigheten över verksamheten och den som är att betrakta som verksamhetsutövare. Enligt MSB:s ”Handbok om tillstånd till hantering av brandfarliga gaser och vätskor” är det den som hanterar de brandfarliga varorna som ska söka tillstånd. I handboken anges bl.a. att det är den juridiska personen som har den faktiska och juridiska kontrollen över verksamheten som ska ha tillståndet och att juridisk kontroll innebär att ha den rättsliga möjligheten att direkt bestämma över hanteringen.

Nämnden har gett in Norsk Hydros ansökan och tillstånd till hantering av brandfarlig vara från mars 2004 samt kontrollbesiktningsprotokoll där samma bolag står angivet som cisterninnehavare.

DOMSKÄL

Nämnden har i sitt beslut funnit att Statoil ska betraktas som verksamhetsutövare och har riktat föreläggandet mot bolaget i denna egenskap. Statoil har bestritt att bolaget eller något av de två andra bensinbolag som genom fusion uppgått i Statoil ska betraktas som verksamhetsutövare. Det är framförallt denna fråga som är föremål för domstolens prövning.

Länsstyrelsen har i sitt beslut redogjort för rättspraxis när det gäller frågan om vem som ska betraktas som verksamhetsutövare. Domstolen instämmer i stort i länsstyrelsens redovisning. Domstolen anser dock inte att rättsfallet MÖD 2005:64 kan uppfattas på det sättet att bedömningen ska göras med bortseende från civilrättsliga avtal. Tvärtom fäste Miljööverdomstolen i domskälen avgörande vikt vid innehållet i ett sådant avtal. Av avtalet framgick bl.a. att det bolag som i domen

kom att betraktas som verksamhetsutövare hade underhållsansvar på platsen och svarade för att erforderliga lov och tillstånd fanns, omständigheter som Miljööverdomstolen ansåg vara av betydelse vid bedömningen. En jämförelse gjordes även med ett moderbolag och ett lokalt dotterbolag, varvid det konstaterades att om moderbolaget ger dotterbolaget i uppdrag att starta en verksamhet har det accepterats att dotterbolaget är det som utövar den miljöfarliga verksamheten.

I detta mål förekommer sedan år 1991 flera avtal som kan ha betydelse vid bedömningen av vem som ska betraktas som verksamhetsutövare. Dels finns det nyttjanderättsavtal mellan fastighetsägare och de bensinbolag som genom fusion uppgått i Statoil, dels finns det avtal mellan bensinbolagen och ett återförsäljarbolag som genom åren haft olika namn men samma organisationsnummer. De senare avtalen kan benämnas återförsäljaravtal.

Ett första nyttjanderättsavtal ingicks den 5 februari 1991. Genom detta avtal upplät fastighetsägaren Y aktuellt markområde till Uno-X. Genom ett tilläggsavtal mellan Marax HB och Norsk Hydro i oktober-november 2003 inträdde Marax HB, i egenskap av ny fastighetsägare, i ursprungsavtalet. Marax HB och Norsk Hydro träffade i augusti 2008 en överenskommelse om förtida upphörande av nyttjanderättsavtalet. I detta avtal angavs bl.a. att drivmedelsverksamheten på området bedrevs genom återförsäljare som hade den faktiska tillsynen över anläggningen och att parterna med anledning av drivmedelsanläggningens avveckling hade enats kring ett förtida avträdande från området. Enligt punkten 4.2. svarade Marax HB för sin egendoms framtida skickelse, bl.a. cisterner med tillhörande rörledningar och fundament.

Ett första återförsäljaravtal ingicks den 28 januari 1993 mellan Uno-X och Y i Täby Bil AB. Enligt avtalets punkt 2 förband sig Uno-X att leverera bensin m.m. i av återförsäljaren önskad omfattning. Enligt punkten 5 levererades bensin och diesel fritt bensinstationens tankanläggning. Återförsäljaren var ansvarig för att inkommande motorbränsle placerades i för varje vara avsett tankutrymme.

Av punkten 6 framgick att återförsäljaren efter eget skön kunde saluföra biltillbehör m.m. och driva kioskförsäljning. Det av Uno-X på riksplanet lanserade sortimentet skulle dock finnas tillgängligt på stationerna. Punkten 16, som bl.a. reglerade frågan om tillstånd, hade följande lydelse:

Enligt lag (SFS 1988:868) om brandfarliga och explosiva varor skall återförsäljaren ha tillstånd att hantera brandfarliga varor. Återförsäljaren har ansvaret för att sådant tillstånd finns samt att behövlig kompetens för hanteringen föreligger hos den eller dem, som bedriver verksamheten. Detaljerade riktlinjer för hur verksamheten skall bedrivas finns i Sprängämnesinspektionens Allmänna råd för bensinstationer (SÄIFS 1990:3 Bensinstationer).

Återförsäljaren förbinder sig därför att efterleva de allmänna råden för bensinstationer samt tillse att den eller de, som bedriver eller förestår verksamheten, innehar behövlig kompetens. Skyldighet föreligger att delta i erforderlig utbildning.

Uno-X ombesörjer, efter återförsäljarens underskrift, att ansökan om hanteringstillstånd ingives till behörig myndighet ävensom därefter erforderlig administration.

Ett andra återförsäljaravtal ingicks den 8 mars 2006 mellan Norsk Hydro och Handlarna i Lindholmen AB. Enligt § 1:2 i detta avtal åtog sig Norsk Hydro att fortlöpande leverera återförsäljarens hela behov av petroleumbaserade drivmedel samt på alla sätt stödja återförsäljaren i dennes försäljning av Norsk Hydros produkter. Priser, betalningsvillkor och leveransbestämmelser reglerades i detalj i §§ 2:1-6 samt 9:1-4. Enligt § 5:6 skulle tillsyn och renhållning av Norsk Hydros egendom och stationen i övrigt ombesörjas av återförsäljaren på egen bekostnad. Sådan tillsyn och renhållning skulle ske dagligen och omfatta byggnader, körbanor och annan tomtmark, pumpar och serviceutrustning samt vård och kontroll av alla maskiner och verktyg. Av § 6:1 framgick att återförsäljaren skulle driva verksamheten som aktiebolag och i § 6:2 angavs följande:

Såsom självständig rörelseidkare är återförsäljaren bl.a. ansvarig för samtliga driftskostnader vid anläggningen, som t.ex. löner till anställda, betalning inom föreskriven tid av innehållen personalskatt och andra skatter, kostnader för uniformer, uppvärmning, vatten, renhållning inkl. den gatuhållning återförsäljaren i egenskap av fastighetsägare (motsv.) är skyldig att fullgöra samt skottning och bortforsling av snö, sandning, telefon, erforderliga

förbrukningsartiklar för rörelsen m.m. samt försäkringspremier för återförsäljarens egendom och anställda, dels ock för egna och anställdas åtgärder eller försummelser gentemot tredje man, som t.ex. felexpediering, vårdslöshet med anförtrodd materiel och motorfordon eller dyl., dels slutligen för att gällande lagar och förordningar noga iakttages vid skötseln av bensinstationen. Återförsäljaren är skyldig att äga noga kännedom om vad de innebär.

Enligt § 15:2 var återförsäljaren införstådd med att driftsformen vid stationen, om förhållandena så påfordrade, kunde ändras från återförsäljardrift till bolagsdriven automatstation. I den händelse detta inträffade kunde återförsäljaren erbjudas verksamhet som tillsynsföretag vid stationen i enlighet med de normer som Norsk Hydro vid varje tid tillämpade vid sina bolagsdrivna stationer. I § 15:3 fanns en klausul motsvarande punkten 16 i 1993 års avtal, som återgetts ovan. Enligt § 16 gällde avtalet fr.o.m. den 1 mars 2006 t.o.m. den 28 februari 2009. Annat har inte framkommit än att avtalet upphörde att gälla vid avtalstidens utgång.

Av de två återförsäljaravtalen framgår enligt mark- och miljödomstolen att återförsäljaren har bedrivit rörelsen förhållandevis självständigt. Av särskild betydelse vid bedömningen av vem som är att betrakta som verksamhetsutövare är att återförsäljaren haft ansvar dels för tillsyn och renhållning på området, dels att det funnits tillstånd för hantering av brandfarliga och explosiva varor (jfr. MÖD 2005:64). Det har inte framkommit något som tyder på att avtalen skulle ha upprättats för skens skull eller av någon annan anledning inte motsvara de verkliga förhållandena. Avtalen talar med styrka för att det är återförsäljaren som haft den faktiska och rättsliga kontrollen över verksamheten och inte någon annan.

Nämnden har i målet anfört att de omständigheterna att Norsk Hydro stod som sökande på en ansökan om tillstånd till hantering av brandfarliga och explosiva varor daterad den 1 mars 2004 samt tillståndsbeslutet den 5 mars 2004 och även som cisterninnehavare på kontrollrapporter avseende cisternerna visar att Statoil ska betraktas som verksamhetsutövare. Statoil har förklarat att Norsk Hydro av misstag kom att stå som undertecknare av ansökan och därmed även som tillståndshavare i beslutet. Vad gäller kontrollrapporterna har Statoil i en inlägga till länsstyrelsen anfört att det utvecklades en praxis mellan parterna som innebar att Norsk Hydro

bistod återförsäljaren med den praktiska hanteringen i form av bl.a. beställning av besiktningar vilket kan förklara att bensinbolaget kom att anges i rapporterna i stället för återförsäljaren. Mot bakgrund av vad som anförts ovan om innehållet i de aktuella avtalen och det samarbete mellan parterna som dessa reglerat får Statoils förklaringar godtas. I sammanhanget kan nämnas att i den ansökan om hantering av brandfarliga och explosiva varor som gavs in år 1993 angavs återförsäljarbolaget som sökande.

Länsstyrelsen har i sitt beslut fäst avseende vid bl.a. att Norsk Hydro haft nyttjanderätt till det aktuella området, sagt upp gällande avtal med respektive parter, gett in rivningsanmälan/rivningsplan gällande anläggningen samt tagit bort all utrustning ovan jord. Enligt domstolen gör inte dessa omständigheter att det finns anledning att se annorlunda på de grundläggande avtalsförhållandena mellan bensinbolagen och återförsäljaren.

Sammantaget ger den i målet tillgängliga utredningen inte tillräckligt stöd för att betrakta Statoil eller något av de bolag som genom fusion uppgått i bolaget som verksamhetsutövare enligt miljöbalken. Någon annan grund för att rikta föreläggandet mot Statoil har inte framkommit. Med bifall till överklagandet och ändring av länsstyrelsens beslut ska därför nämndens beslut om föreläggande upphävas.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga 2 (DV427)

Överklagande senast den 3 maj 2016. Prövningstillstånd krävs.

Magnus Hjort

Jan-Olof Arvidsson

I domstolens avgörande har deltagit rådmannen Magnus Hjort och tekniska rådet Jan-Olof Arvidsson.